

Samfundsmæssige ændringer og tilliden til institutioner

Årtiet efter den store recession er blevet opfattet som en periode med "tillidskrise" i de europæiske samfund og et tilhørende fald i tilliden til mennesker og institutioner. I kølvandet på finanskrisen har regeringerne i alle medlemsstater kæmpet for at dæmme op for arbejdsløsheden, forvalte den offentlige gæld og genskabe den økonomiske vækst. I mange lande førte dette til en følelse af mistillid til de nationale politiske institutioner og EU-institutionerne.

I en europæisk sammenhæng har udhulingen af tilliden til institutionerne givet anledning til spørgsmål om den potentielle indvirkning på den politiske og sociale stabilitet samt om konsekvenserne for den europæiske integration. Mens nogle borgere og politiske partier beskyldte EU for problemerne forårsaget af den økonomiske krise, skete der samtidig et fald i tilliden til de nationale regeringer.

Denne rapport, der er baseret på en analyse af data fra den europæiske undersøgelse af livskvalitet (EQLS) og Eurobarometer, har til formål at øge forståelsen af udviklingen i tilliden til institutioner. Der er fokus på mønstret i forandringerne siden århundredeskiftet og mulige forklaringer på dette mønster på nationalt plan og EU-plan. Rapporten søger også at identificere de samfundsgrupper, for hvem tilliden er faldet mest, idet der lægges særlig vægt på forholdet mellem tilliden til nationale institutioner og til EU. Endelig undersøger rapporten også, hvilke politiske konsekvenser ændringer i tilliden har

Politisk kontekst

Faldende tillid til institutionerne er problematisk af flere årsager. Tillid afspejler til dels gode institutionelle resultater. Men tillid er også en afgørende forudsætning for en effektiv forvaltning. Tillid til statslige institutioner kan øge overholdelsen af lovgivningen. Tillid til de offentlige myndigheder øger viljen til at betale skatter og kan give myndighederne mulighed for at gennemføre strukturreformer, der koster penge på kort sigt, men giver

fordele på langt sigt. I lande, hvor tilliden til institutionerne er begrænset, vil borgerne muligvis sætte deres lid til politiske kandidater, der lover umiddelbare fordele, hvilket skaber grobund for populistiske og radikale partier og politikere, hvis hurtige løsninger måske ikke reelt kan imødegå komplekse problemstillinger.

Hovedkonklusioner

Siden 2001 har der ikke været nogen ensartet tendens til faldende tillid til de nationale institutioner i medlemsstaterne. Data fra EQLS antyder, at faldet i tilliden til institutioner i mange lande var et midlertidigt fænomen under recessionen. Alligevel forblev tilliden til EU generelt større end tilliden til de nationale regeringer i de fleste lande under krisen.

Tilliden til de nationale institutioner var generelt mere ustabil i Syd- og Østeuropa, mens den var mere stabil i Vest- og Nordeuropa og i de baltiske lande. Generelt var tilliden til de nationale institutioner fuldt ud genoprettet i de fleste EU-medlemsstater i 2016. I en række lande, f.eks. visse medlemsstater i Sydeuropa, er den imidlertid ikke vendt tilbage til niveauet fra før krisen. Et lavt tillidsniveau er også stadig kendetegnende for en række østeuropæiske lande.

Tilliden til de nationale politiske institutioner blev hårdest ramt af krisen. Ændringer i tilliden til ikke-politiske institutioner (retssystemet og politiet) samt til medierne var mindre.

Mellem 2001 og 2016 faldt tilliden til EU-institutionerne også, men i de fleste lande er tilliden til EU stadig større end tilliden til de nationale regeringer. Forholdet mellem tilliden til nationale institutioner og tilliden til EU-institutionerne er generelt positiv: En stigning i tilliden til de nationale institutioner er knyttet til en stigning i tilliden til EU-institutionerne. I nogle lande faldt tilliden til EU imidlertid mere markant i kriseårene end tilliden til de nationale regeringer - et muligt tegn på en form for syndebugeffekt.

Den ulige fordeling af tilliden inden for landene (tillid til tillid) har generelt ikke ændret sig i tidens løb. Under krisen oplevede folk med lav status imidlertid et større fald i tilliden til de nationale institutioner. Tilliden steg mere betydeligt blandt dem, der var positive over for kvaliteten af de offentlige tjenester.

Et fald i tilliden kan være mindre problematisk, hvis det ikke er en del af den demokratiske tilbagetrækning og politiske kynisme. I otte medlemsstater steg den politiske deltagelse faktisk blandt dem med lav tillid til de politiske institutioner. I de fleste lande er den politiske deltagelse imidlertid enten faldet eller forblevet på samme niveau blandt dem, der har tendens til ikke at have tillid til de politiske institutioner.

Der er også tiltagende bekymring over den potentielle stigning i indkomstiligheder samt polariseringen i samfundet. I denne rapport blev det undersøgt, hvordan forskelle mellem den øvre og lavere middelklasse har ændret sig over tid. Mellem 2007 og 2011 forekom der i seks lande en polarisering mellem middelindkomstkvarterilerne med hensyn til den samlede tillid til institutioner, idet tilliden aftog mere blandt personer med lavere middelindkomster, mens den aftog mindre for personer med højere middelindkomster. Mellem 2011 og 2016 var der en større stigning i tilliden blandt personer i kvartilen for højere middelindkomster i fire lande.

Politiske anbefalinger

- Trods bekymringer over den faldende tillid til offentlige institutioner ser det ud til, at udhulingen af offentlighedens tillid ikke er uoprettelig. Men da der er stor forskel på tillidsdynamikken i de forskellige lande, er der behov for foranstaltninger, der er tilpasset specifikke sammenhænge.
- At forstå drivkræfterne bag tillid er nøglen til at udforme passende foranstaltninger, der kan øge tillidsniveauet.
- At forbedre de makroøkonomiske resultater og øge indkomsterne er vigtige måder at øge tilliden på, men monetære forbedringer er dog ikke den eneste faktor. Institutionel integritet, som ved en opfattelse af lav korruption, bidrager til at opretholde tilliden, mens manglende bekæmpelse af korruption er forbundet med et fald i tilliden.
- En forbedring af kvaliteten af de offentlige tjenester er et vigtigt middel til at styrke den generelle tillid til institutionerne. Disse offentlige tjenester omfatter sundheds- og plejetjenester — en bredere vifte af tjenester til offentligheden end de nationale politiske institutioners direkte funktioner.
- En begrænsning af de samfundsmæssige spændinger og en mindselse af følelsen af social udstødelse kan bidrage til at forhindre et fald i tilliden.
- Overvågning af omfanget af politisk deltagelse og tilbagetrækning blandt grupper med begrænset tillid kan give beslutningstagerne nyttige oplysninger, når de skal skabe muligheder for dialog mellem borgere og institutioner.
- På det individuelle plan spiller uddannelse en vigtig rolle: Personer med et højere uddannelsesniveau har generelt større tillid til offentlige institutioner, herunder EU-institutionerne. Det er derfor vigtigt at tage højde for lande eller grupper i samfundet med et lavere uddannelsesniveau i forbindelse med udarbejdelse og målretning af programmer til styrkelse af den offentlige bevidsthed, på nationalt plan såvel som EU-plan.
- Tillid til offentlige institutioner har en række positive, praktiske konsekvenser. Omfanget af skatteunddragelse er lavere i lande med større tillid til politiske institutioner. Tillid til institutionerne ventes at skabe en mere positiv holdning til politiske reformer, herunder politikker på EU-plan, såsom fælles valuta, fælles udenrigs- og forsvarspolitik og udvidelse.

Yderligere oplysninger

Rapporten Samfundsmæssige ændringer og tilliden til institutioner er tilgængelig på <https://eurofound.link/ef18036>

Forskningsleder: Tadas Leončikas
information@eurofound.europa.eu